

Skipulagsstofnun
Borgartún 7b
105 REYKJAVÍK

Garðabær, 3. nóvember 2023
Málsnúmer: 202310-0013
SS

Efni: Umsögn um matsskyldu Gilsárvirkjunar.

Vísað er í tölvubréf frá Skipulagsstofnun sem barst gegnum Skipulagsgátt þann 5. október 2023, þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar Íslands um matsskyldu framkvæmdar Orkusölnunnar ehf. á Gilsárvirkjun í Múlaþingi.

Náttúrufræðistofnun hefur kynnt sér gögn um tilkynnta framkvæmd og vill koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri:

Framkvæmdinni eru gerð ítarleg skil í greinargerð með tilkynningunni. Áformuð Gilsárvirkjun er 6,7 MW vatnsaflsvirkjun í Gilsárdal í Múlaþingi. Framkvæmdin mun valda raski og skerða rennsli í Gilsá á um 6 km löngu svæði.

Umhverfisáhrifum framkvæmdarinnar er list á greinargóðan hátt og byggjast að mestu á nokkuð ítarlegum upplýsingum, þó með undantekningum.

Mat á gróðurfari svæðisins byggist á upplýsingum úr vistgerðakorti Náttúrufræðistofnunar og þekju um votlendi sem fellur undir sérstaka verndun 61. greinar laga um náttúruvernd nr. 60/2013. Þess ber að geta að skekkja getur verið í vistgerðakortinu þegar það er notað á svo nákvæmum skala, og því er líklegt að mat á hlutfalli vistgerða af mismunandi verndargildi sem raskast við framkvæmdina sé ekki alveg nákvæmt. Þó bendir allt til þess að það sé rétt metið að rask á vistgerðum með hátt verndargildi verður takmarkað þ.m.t. skerðing á votlendi við lagningu niður grafinnar aðrennslisþípu. Ekki hefur verið kannað hvort sjaldgæfar plöntutegundir finnast á framkvæmdasvæðinu.

Mikilvægt er að við framkvæmd sé lágmarkað allt rask utan skilgreinds framkvæmdasvæðis enda víðáttumikil votlendissvæði meðfram allstórum hluta þípuleiðarinnar. Þá er mikilvægt að vakta mögulegt gróður- og jarðvegsrof við inntakslónið en rask á gróðurfari vegna lönsins sjálfs verður vissulega takmarkað enda bakkar árinna þar lítt grónir.

Áhrifin verða mest á Gilsá sjálfa þar sem rennsli hennar verður skert. Sú skerðing mun hafa áhrif á lífríki í og við ána, sem og á ásýnd árinna og jarðminjar í farvegi hennar.

Að mati Náttúrufræðistofnunar þarf að meta betur fuglalíf svæðisins og er ein athugun ekki nægjanleg. Sérstaklega þarf að athuga betur hvort þéttleiki straumanda við Gilsá sé ekki meiri en athugunin í lok júní 2022 gaf til kynna. Ljóst er að straumönd er sú fuglategund sem mest myndi finna fyrir áhrifum af breytingum á rennsli Gilsár, og er um stórt svæði að ræða þar sem rennslisbreytingar og annað rask á árfarvegi verða. Eins og fram kemur í greinargerðinni er straumönd ábyrgðartegund Íslands og ekki eru hendi nægilega heildstæðar upplýsingar um útbreiðslu hennar á varptíma hér á landi, og ljóst að smávirkjanir í fallvötnum geta verið

töluverð ógn fyrir búsvæði hennar. Mjög mikilvægt er því að kanna betur hver raunverulegur þéttleiki straumanda við Gilsá er.

Áhrif virkjunarinnar á annað lífríki í Gilsá er einnig líklegt til að hafa áhrif á straumendur, svo sem áhrif á botndýralíf. Ekki liggja fyrir athuganir á botndýrabéttleika og samsetningu í Gilsá og því lítið vitað um hversu mikil áhrif rennslisbreytinga á það lífríki geta orðið. Æskilegt væri að vakta þau áhrif. Það skiptir einnig máli fyrir afkomu laxfiska neðar í farveg árinna. Fram kemur að sá hluti árinna sem verður fyrir mestu áhrifum sé lítt frjósamur en ekki liggja fyrir upplýsingar um botndýralífrikið þar. Búsvæði laxfiska verða fyrir litlum beinum áhrifum þar sem þau eru staðsett neðan við stöðvarhúsið þar sem það verður staðsett ofan við Nykurfossa.

Rask á jarðminjum verður einkum vegna efnistöku en áformað er að opna sjö nýjar námur í Gilsárdal. Við það raskast jökulruðningur og aðrar jökulsetmyndanir. Fram kemur að almennt séu slíkar jarðmyndanir algengar og með lítið verndargildi en ekki kemur fram hvort gerð hafi verið sérstök úttekt á þeim jökulsetmyndunum sem verður raskað í Gilsárdal. Laus jarðlög og jarðgrunnur, hafa ekki sterka verndarstöðu í náttúruverndarlögum, en þrátt fyrir það eru þau mikilvægur hluti fyrir jöklunarsögu svæða og fyrir jarðsögu landsins. Þá eru landform lausra jarðlaga stór hluti af landslagi og með því að fjarlægja þau t.d. vegna efnistöku, breytist landslagið og ásýnd þess. Laus jarðlögum og landform sem hefur verið raskað er ekki hægt að endurheimta.

Ásýndaráhrif verða af efnistöku og frágangi við niðurgröft pípunnar. Mikilvægt er að vanda frágang til að draga úr slíkum ásýndaráhrifum.

Fjallað er um áhrif af skertu rennsli á fossa í Gilsá, en fossar falla undir ákvæði 61. greinar náttúruverndarlaga. Áhrifin eru umtalsverð og meðan virkjunin er í rekstri viðvarandi, en afturkræf ef virkjunin er lögð af. Almennt eru ásýndaáhrif af framkvæmdinni metin óveruleg þar sem svæðið er afskekkt og lykilmannvirki sjást ekki frá byggð. Náttúrufræðistofnun getur tekið undir það en vill þó árétta að verið er að breyta ósnortnu umhverfi með mannvirkjagerð og áhrifin mjög sýnileg þegar á svæðið er komið.

Náttúrufræðistofnun telur heilt yfir að umfjöllun um framkvæmdina og umhverfisáhrif hennar sé vönduð í greinargerðinni og óvíst að mat á umhverfisáhrifum myndi bæta miklum upplýsingum við. Undantekning á því er umfjöllun um áhrif á fuglalíf og lífríki Gilsár (að laxfiskum undanskildum sem eru vel rannsakaðir í ánni) og telur Náttúrufræðistofnun að þörf sé á frekari athugunum til að leggja mat á það. Einnig ætti að fjalla betur um vöktun af áhrifum framkvæmdarinnar á lífríki Gilsár.

Virðingarfyllst,

Snorri Sigurðsson
Sviðsstjóri náttúruverndarsviðs